

ISTRAŽIVANJE:

**Procjena raznolikost stavova i znanja o nasilju među djecom
i odraslima u urbanim i ruralnim područjima**

- *“Udruženje mladih psihologa -*

Mostar, mart 2015.

SAŽETAK

Osnovni cilj istraživanja je procijeniti raznolikost stavova i znanja o nasilju među djecom i odraslima u urbanim i ruralnim područjima, te utvrditi relacije između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju.

Istraživanje je, u novembru/decembru 2014. godine, provedeno grupno na časovima osnovnih škola sa područja Grada Mostar. Pri tome, uzorak je sačinjen od 240 učenika i učenica iz gradskih i prigradskih naselja sa područja Grada Mostara, te njihovih roditelja. Mjerni instrumenti koji su se koristili u istraživanju bili su Skala percepcije porodičnih odnosa i Skala stavova prema međuvršnjačkom nasilju (Slaby, 1989.), te Skala stavova prema nasilju za odrasle (Anderson i sur. 2006.).

Postavljene hipoteze pretpostavljale su postojanje razlike između učenika petih razreda iz gradskih i prigradskih područja u pogledu percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja prema vršnjačkom nasilju, ali i povezanost između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja prema vršnjačkom nasilju. Takva povezanost je pronađena i u istraživanju, dok su razlike između između učenika petih razreda iz gradskih i prigradskih područja pronađene jedino u percepciji porodičnih odnosa.

Ključne riječi: percepcija porodičnih odnosa, stavovi i znanja o nasilju, učenici iz gradskih i prigradskih područja

ABSTRACT

The main objective of this study was to evaluate the diversity of attitudes and knowledge about violence among children and adults in urban and rural areas, and investigate the relationship between perceptions of family relationships and attitudes and knowledge about violence among students in the fifth grade of urban and rural areas of Mostar.

The study was conducted on a sample of 240 fifth-graders from the area of the City of Mostar and their parents, in the period November/December 2014. In doing so, the following measuring instruments were used: Scale of perception of family relations and Scale of attitudes towards peer violence (Slaby, 1989), Revised attitudes towards violence scale (Anderson i coll. 2006.).

The proposed hypotheses presupposed the existence of differences between the fifth grade pupils from urban and suburban areas in terms of perceptions of family relationships and attitudes and knowledge about peer violence, but also the correlation between perception of family relationships and attitudes and knowledge about peer violence. Such a correlation was found in the study, while differences between the fifth grade pupils from urban and suburban areas were found only in the perception of family relations.

Key words: perception of family relations, attitudes and knowledge about violence, students from urban and suburban areas

SADRŽAJ

Uvod.....	5
1. TEORIJSKA ELABORACIJA RADA	6
1.1. Agresivnost.....	7
1.1.1. Teorije nastanka agresivnosti.....	7
1.1.2 Faktori koji utiču na agresivnost.....	9
1.1.2. Agresivnost kod djece i vršnjačko nasilje.....	10
1.2. Porodica i porodični odnosi.....	13
1.2.1. Porodični odnosi	13
1.2.2. Funkcija porodice.....	17
1.3. Dosadašnja istraživanja	17
2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	19
2.1 Problem i predmet istraživanja.....	20
2.2 Cilj istraživanja.....	20
2.3 Zadaci istraživanja.....	20
2.4 Hipoteze istraživanja	21
2.5. Varijable istraživanja.....	21
2.6. Uzorak istraživanja.....	21
2.7. Metode, tehnike i instrumenti.....	22
2.8. Vremenski okvir istraživanja.....	23
2.9. Postupak	23
3. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA.....	24
3.1 Rezultati i interpretacija	25
3.2. Korelacije posmatranih obilježja.....	32
4. ZAKLJUČAK.....	36
5. LITERATURA.....	39

Uvod

Iako se nekada može sresti uvjerenje da je doba ranog djetinjstva lišeno agresivnosti, ovakav stav je pogrešan. Agresivnost je biopsihološki motiv koji služi da svakoj jedinki omogući odbranu od prijetnje i zadovoljenje potreba. U tom smislu, agresivnost je sastavni dio mehanizama koji obezbjeđuju preživljavanje. Pitanje na koje, ipak, nije lako precizan odgovor je: kada agresija prestaje da bude samo adaptivni mehanizam, a kada postaje destruktivna?

Dijete se rađa sa agresivnim potencijalom koji se raznim socijalnim uticajima oblikuje. Problem nastaje kada je agresivno ponašanje potkrijepljeno nagradama. U nastanku agresivnog ponašanja kod djece ključnu ulogu igraju takve nagrade, kao i modeliranje. Naime, najagresivnija djeca, po pravilu, dolaze iz porodica u kojima postoji sa jedne strane običaj strogog kažnjavanja, a sa druge permisivnost prema agresivnosti same djece. Pri tome, često se prave razlike između djece iz urbanih i ruralnih područja. Naime, uobičajeno je mišljenje da djeca iz ruralnih područja odrastaju u porodicama koje su najčešće patrijarhalne, te u kojima je fizičko i emocionalno zlostavljanje najizraženiji i najprihvaćeniji vid kažnjavanja. Rezultati istraživanja “Stavovi i potrebe mladih iz ruralnih područja Republike Srpske” ukazuju na to da u stavovima mladih iz ruralnih područja ima dosta uvjerenja koja odobravaju razne vrste nasilja. Takva socijalna klima podržava pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama u ruralnim područjima. Također, rezultati istraživanja “Istraživanje o iskustvima mladih u Bosni i Hercegovini vezanim za različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu” (In fondacija, 2012) ukazuju na to da je uobičajena komunikacija u nekim porodicama obilježena različitim oblicima nasilja, te da se ti obrasci ponavljajućih ponašanja uče po modelu i prenose u partnerske i druge odnose, te se na osnovu toga čini značajnim istražiti da li uistinu postoje razlike s obzirom na mjesto stanovanja. Također, u ruralnim područjima vidljiv je diskriminirajući položaj djece koja pohađaju škole u odnosu na njihove vršnjake iz škola u gradskoj sredini. Velika udaljenost, nedostatak društvenih događaja i nedostatak prilika za dodatnu edukaciju, doprinose zastoju u razvoju socio-emocionalnih vještina.

S obzirom na navedeno čini se značajnim procijeniti relacije između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju među djecom iz gradskih i prigradskih područja.

1. TEORIJSKA ELABORACIJA RADA

1.1. Agresivnost

Riječ agresivnost potiče od riječi „ad“ što znači „prema“ i „gradior“ što znači „kretati se“, što bi označavalo korak ka nečemu, a u širem smislu aktivnost koja je usmerena ka postizanju određenog cilja.

Mnogi autori su kroz historiju davali i različite definicije agresivnosti. Dugo se njegovao stav da agresivnost podrazumijeva bilo koji oblik ponašanja kojim se nanosi šteta ili povreda drugom biću. Međutim, kasnije se uvidjelo da je namjera za nanošenjem štete bitan faktor agresivnosti. Tako, Žužul definiira agresiju (odnosno agresivno ponašanje) kao "svaku reakciju (fizičku ili verbalnu) izvedenu s namjerom da se nekom drugom nanese šteta ili povreda bilo koje vrste, bez obzira da li je ta namjera do kraja realizirana" (Žužul, 1989).

Kada je u pitanju agresivno ponašanje, postoji distinkcija između direktne (koja može biti verbalna i fizička) i indirektne agresije. Pri tome, direktna agresija uključuje ponašanje kojim se otvoreno pokazuje namjera da se nekome nanese šteta, dok je kod indirektne agresije ta namjera prikrivena.

1.1.1. Teorije nastanka agresivnosti

Teorije agresivnosti mogu se razlikovati s obzirom na to da li im je osnova biološka ili psihološka. Dok biološke teorije uzroke agresivnosti traže u neuralnim, genetskim i biohemijskim utjecajima, psihološke teorije prilikom objašnjavanja ljudske agresivnosti razlikuju teorije koji izvor agresivnosti smatraju vanjskim i teorije koje izvor agresivnosti smatraju unutrašnjim, s izvorom u nagonima. Prema tome se razlikuju tri osnovne psihološke teorije agresivnosti: psihoanalitičke teorije agresivnosti, frustracijske teorije i teorije socijalnog učenja.

Psihoanalitičke teorije na agresivnost gledaju kao na nešto što je urođeno, određeno instinktima. Također, Freud je iznio ideju da frustracija dovodi do agresivnosti. I Konrad Lorenz je smatrao da agresivnost ne mora biti rezultat reakcije na vanjske stimulse, nego je instinkt ili nagon. On je smatrao da se agresivna energija neprestano nagomilava u neuralnim centrima povezanim s nekim oblikom ponašanja i da, ako se skupi dovoljno energije, može

doći do eksplozije bez prisustva stimulansa (Fromm, 1989). Tako prema njegovom „hidrauličkom modelu“ agresivnost ne izazivaju vanjski stimuli, nego pojedinac traži ili stvara objekte na koje bi mogao ispoljiti već postojeću agresivnu energiju. Dakle, za Lorenza agresivnost nije reakcija na vanjski stimulus, već na „ugrađenu“ unutrašnju razdraženost koja traži rasterećenje i koja će se očitovati bez obzira na to da li postoji adekvatan vanjski stimulans (Fromm, 1989).

U objašnjavanju agresivnosti i Fromm oslonac nalazi u psihoanalitičkoj teoriji. On razlikuje dvije vrste agresivnosti: benignu i malignu. Pri tome je benigna agresivnost, koja je neophodna za opstanak pojedinca i vrste, urođena, normalna odbrambena reakcija i predstavlja razne načine čovjekove adaptacije i savladavanja teškoća i sukoba zbog čega se smatra zdravom. Ona je karakteristična i za ljude i životinje. Maligna agresivnost, koja je patološka, nije određena naslijeđem, biološki je štetna i za napadača i za žrtvu, a izazvana je željom za razaranjem i uništavanjem, a ne vanjskom opasnošću (Fromm, 1989). Malignom agresivnom ponašanju skloni su samo ljudi.

Biheviorističke teorije o „frustraciji i agresiji“ navode da su izvori agresivnosti vanjski. Teorija čiji su tvorci Dollard i saradnici (1939) tvrdi da postojanju agresivnog nagona uvijek prethodi postojanje frustracije i ta frustracija uvijek vodi nekom obliku agresije (Pennington, 2004.). Pri tome se frustracija definiše kao onemogućavanje postizanja cilja, što potiče namjeru da se drugome nanese šteta. Berkowitz je ovu teoriju modificirao i dodao da frustracija ne izaziva direktno agresiju, nego ljutnju kao emocionalnu osnovu za agresiju koja, ovisno o vanjskim faktorima i interpretaciji situacije, dovodi do agresivnog ponašanja.

Teorija socijalnog učenja Alberta Bandure također se bavila pitanjem agresivnosti i njenim uzrocima. Ova teorija naglašava sve moguće izvore podražaja i potkrepljenja za ponašanja koje pruža socijalna okolina (Beck, 2000.). Prema ovoj teoriji agresivno ponašanje je naučeno, pri čemu se posebna važnost pridaje oponašanju ili imitaciji i oblikovanju i modeliranju, što znači da posmatranje agresivnog ponašanja kod druge osobe dovodi do pojavljivanja takvog ponašanja kod posmatrača, ukoliko je ono nagrađeno ili do redukcije takvog ponašanja, ukoliko je ono kažnjeno. Socijalno-kognitivne teorije su dodale da način na koji pojedinac interpretira i percipira okolinske događaje ustvari determinira da li će reagovati agresivno ili nekim drugim ponašanjem (Beck, 2000.).

1.1.2 Faktori koji utiču na agresivnost

Iako je teško utvrditi sve faktore koji utiču na agresivnost, odnosno ispoljavanje agresivnog ponašanja, postoji niz faktora na koje se nužno osvrnuti kada je u pitanju agresivnosti.

Među biološke faktore, koji utiču na agresivnost, spadaju geni, moždani mehanizmi, te hormoni i neurotransmiteri. Kada su u pitanju mehanizmi, postoji više dokaza koji povezuju centralni nervni sistem sa agresivnošću. Naime, istraživanja pokazuju da stimulacija ili razaranje različitih moždanih regija, bilo da se dešava u strogo kontrolisanim uslovima ili uslijed oboljenja, dovodi do agresivnog ponašanja. Pri tome, ključnu ulogu igraju hipotalamus i limbički sistem čije podražavanje može dovesti do agresivnog ponašanja. Iako su genetska istraživanja o ljudskoj agresiji još uvijek nepotpuna, pretpostavlja se da i genetska slika ili kariotip neke osobe može imati utjecaja na ispoljavanje agresivnosti. Kada su u pitanju hormoni i neurotransmiteri, za agresivnost su najbitniji efekti testosterona i serotonina. Iako istraživanja još uvijek ne pokazuju jednoznačne rezultate, pretpostavlja se da je muški hormon testosteron koji proizvode i muškarci i žene, iako žene u manjoj mjeri, povezan sa agresivnim ponašanjem. Serotonin je inhibitorni neurotransmiter, odnosno zadužen je za inhibiranje efekata drugih neurotransmitera. Nizak nivo serotonina povezuje se s visokim nivoom agresivnog ponašanja.

I niz okolinskih faktora može uticati na ispoljavanje agresivnosti. Među te faktore spadaju:

- Impulzivna agresija – odnosi se na agresivne akcije koje nisu bile prethodno planirane, a najčešće ih izazove neka okolinska situacija;
- Bolni podražaji – mogu izazvati bijeg i izbjegavajuća ponašanja, ali u određenim situacijama i napad, odnosno agresivna ponašanja;
- Prenapućenost – istraživanja ukazuju na to da prenapućenost, odnosno prevelika blizina drugih često prethodi agresivnom ponašanju;
- Temperatura – visoke temperature utiču na frustraciju i hostilnost. Poznat je „efekt dugog vrućeg ljeta“ kada je porast kriminala veći nego tokom drugog razdoblja vrućeg vremena.

Žužul (1989.) navodi i tri ključna kognitivna faktora koja igraju ulogu u ispoljavanju agresivnog ponašanja. Ta tri faktora su: interpretacija provocirajuće situacije, interpretacija nastalog emocionalnog uzbuđenja i pronalaženje mogućih odgovora, procjena posljedica agresivnog ponašanja. Kada se uzmu u obzir ova tri faktora, šanse za ispoljavanje agresivnog ponašanja bit će veće ukoliko se situacija interpretira kao provocirajuća, emocionalno uzbuđenje kao ljutnja ili bijes, a posljedice procjene kao male i bezopasne.

1.1.2. Agresivnost kod djece i vršnjačko nasilje

Kako je već navedeno, agresivnost je sastavni dio mehanizama koji obezbjeđuju preživljavanje. Prema tome, agresivnost kod djece je uobičajena pojava i sastavni dio psihosocijalnog razvoja. Kako je ključni dio agresivnog ponašanja namjera za nanošenjem štete, prema Maccoby-u (1980), dijete mora razumijeti sljedeće principe kako bi moglo namjerno nanijeti štetu drugoj osobi, odnosno djetetu:

1. da potencijalna žrtva može pomoći ili ometati djetetove ciljeve, da zna šta želi od žrtve;
2. da njegove/njene akcije mogu izazvati stresne reakcije;
3. da specifični postupci mogu da izazovu stres kod specifičnih individua;
4. da njegovi/njeni postupci mogu i umanjiti stres;
5. da stres može natjerati žrtvu da djeluje onako kako napadač želi;
6. da postupci žrtve mogu udovoljiti potrebama djeteta.

Prema Maccoby-u dijete ne mora u potpunosti biti svjesno ovih principa ali mora imati osnovno razumijevanje o svakom kako bi se ponašalo agresivno. Šire, dijete na kognitivnom nivou mora biti sposobno da razumije prirodu drugih, uključujući ciljeve i planove drugih. U skladu s tim, oblici i uzroci agresivnosti mijenjaju se tokom odrastanja.

U dojenačkoj dobi djeca, zbog kognitivnog nivoa razvoja, nisu u stanju namjerno nanijeti štetu, što je glavna odrednica agresivnosti (agresivnog ponašanja). Stoga djeca u toj dobi ustvari pokazuju izljeve bijesa.

Istraživanja pokazuju da djeca počinju da koriste agresivno ponašanje krajem prve godine života (Tremblay & sur. 1999.). Pri tome, djeca počinju da ispoljavaju uglavnom fizičku agresivnost, a najčešće kao odgovor na frustraciju. Čini se da upravo fizička agresivnost

obilježava prve godine života. Naime, istraživanja pokazuju da je ona u porastu u prvih 30 – 42 mjeseca života, nakon čega opada (Côté & sur. 2006).

Dakle, oko pete godine života, dolazi do smanjenja fizičke, a povećanog iskazivanja verbalne agresivnosti. Takve promjene povezuju se sa moralnim razvojem djeteta, ali i sa razvojem govora. Naime, razvojem govora dijete uči i načine na koji iste može koristiti, među koje spada i agresivnost. U ovom periodu dolazi do porasta javljanja indirektna agresije, što je posebno vidljivo kod djevojčica.

Tokom srednjeg djetinjstva fizička agresivnost i otvoreno antisocijalno ponašanje i dalje se smanjuju s povećanjem djetetove sposobnosti odustajanja od svađe (Hartup, 1974). Naime, do školske dobi dječije vještine suočavanja sa stresom i socijalne vještine su dovoljno razvijene da mogu ostati mirni i u stresnim situacijama. Međutim, i u ovoj dobi dolazi do ispoljavanja agresivnosti. Također, ne razvijaju se sva djeca istim tempom, pa se dešava da dolazi do regresije na ranije oblike ponašanja, pa tako i kad je u pitanju agresivnost. U ovoj dobi je dječija agresivnost najčešće namjerna, neprijateljska i reaktivna. Stoga se čini posebno značajnim istražiti izvore i uzroke agresivnosti u ovoj dobi.

Tokom odrastanja agresivnost se sve više izražava simbolički i verbalno, a u mladenačkoj i ranoj odrasloj dobi dolazi do smanjenja broja otvorenih oblika agresivnosti.

Vršnjačko nasilje, kao oblik agresivnog ponašanja koji je najviše zastupljen kod djece školske dobi, je ponašanje djeteta koje ima za cilj da povrijedi i nanese bol (fizičku i/ili psihičku) drugom djetetu koje to pokušava izbjeći. Nasilje podrazumijeva 6 faktora:

- namjera da se povrijedi ili nanese šteta;
- intenzitet i trajanje;
- moć nasilnika;
- ranjivost žrtve;
- manjak podrške;
- posljedice.

Ključno pitanje koje slijedi iz navedenog jeste kada dječija agresivnost, koja je sastavni dio razvoja, prerasta u nasilje i zašto. Uzroci javljanja nasilja među djecom su razni, ali najčešće su vezani za porodicu i porodične odnose. Naime, u skladu sa teorijom socijalnog

učenja, neka djeca se ponašaju nasilno, jer jednostavno ne znaju da je takvo ponašanje loše. Oni često modeliranjem uče iz svoje okoline, najčešće najuže porodice, te nisu spoznali da je takvo ponašanje neprimjereno ili neprihvatljivo. Također, istraživanja pokazuju da djeca koja vrše nasilje vrlo često dolaze iz porodica u kojima se primjenjuje fizičko kažnjavanje, pa su djeca usvojila fizičko nasilje kao način rješavanja problema (Unicef, 2005.). Pri tome, sljedeći faktori se ističu kao rizični:

- porodično okruženje: emocionalni odnos roditelja u ranom razvoju je bez topline i pravog saosjećanja za dijete i njegove potrebe, roditelji su popustljivi i ne postavljaju granice, roditelji nedovoljno nadziru dijete, roditelji tolerišu agresivno ponašanje, roditelji fizički kažnjavaju;
- osobine djeteta: djeca snažnog temperamenta, impulsivna djeca, agresivna djeca, djeca koja uvijek moraju imati moć i kontrolu, fizički jači dječaci, djeca sa umanjenom sposobnosti saosjećanja;
- uticaj vršnjačke grupe: slabi kočnice u ponašanju, smanjuje ličnu odgovornost, nudi modele ponašanja, pa i nasilničkog;
- uticaj medija: često i dugotrajno gledanje nasilja smanjuje osjetljivost na posljedice nasilja (Zečević, 2010.).

Zbog ovakvih nalaza čini se značajnim procijeniti povezanost između vršnjačkog nasilja i percepcije porodičnih odnosa.

Također, često se, pored dobi, prave razlike i između djece iz urbanih i ruralnih područja po pitanju ispoljavanja agresivnog ponašanja. Naime, uobičajeno je mišljenje da djeca iz ruralnih područja odrastaju u porodicama koje su najčešće patrijarhalne, te u kojima je fizičko i emocionalno zlostavljanje najizraženiji i najprihvaćeniji vid kažnjavanja. Rezultati istraživanja “Stavovi i potrebe mladih iz ruralnih područja Republike Srpske” ukazuju na to da u stavovima mladih iz ruralnih područja ima dosta uvjerenja koja odobravaju razne vrste nasilja. Takva socijalna klima podržava pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama u ruralnim područjima. Stoga se čini značajnim procijeniti upravo takve razlike.

1.2. Porodica i porodični odnosi

Porodica je prva grupa u kojoj se dijete nalazi nakon rođenja i u kojoj stvara svoja prva iskustva, formira stavove i razvija svoje potencijale. Prema Murdock-u (1947) porodica je društvena grupa koju karakteriše zajedničko prebivanje, ekonomska saradnja i razmnožavanje (reprodukcija). Ona uključuje odrasle oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju društveno odobrenu spolnu vezu i jedno ili više djece, vlastite ili usvojene. To je grupa ljudi povezanih krvnim srodstvom, brakom, koje konstituiraju jedno domaćinstvo u kojem komuniciraju svi međusobno u njihovim ulogama muža i žene, majke, oca, sina, kćeri, stvarajući zajedničku kulturu (prema Kregar, 2005).

Dakle, porodica je primarno djetetovo okruženje, njegov primarni faktor socijalizacije. S članovima porodice dijete izgrađuje svoje prve odnose, čija je priroda drugačija od svih ostalih odnosa koje će izgraditi u svom životu. Porodica je mala društvena grupa koja ima sljedeće sličnosti s drugim malim grupama:

- postojanje interakcija zbog kojih se ponašanja i aktivnosti svakog člana grupe mijenjaju zbog prisustva drugih članova;
- postojanje psihičke blizine kao bitnog faktora za interakciju;
- mogućnost komuniciranja svakog člana sa svakim.

Međutim, porodica je i različita od drugih malih grupa. Pri tome, osnovne razlike između porodice i drugih malih grupa su:

- u porodici postoji relativna stabilnost položaja i uloga;
- položaj i uloge zavise o životnoj dobi i spolu;
- porodice imaju dužu i obuhvatniju historiju od ostalih malih grupa.

1.2.1. Porodični odnosi

Porodični odnosi, tačnije odnos između roditelja i djeteta, te i onaj između roditelja, je ključan za djetetov razvoj, njegovu socijalizaciju i zdravo odrastanje. Formiranje porodica i

porodični odnosi mogu se posmatrati sa aspekta više psiholoških teorija, među kojima su najbitnije teorija objektnih odnosa, teorija afektivnog vezivanja i teorije ličnosti.

„Objektni odnosi“ odnose se na emocionalne veze između selfa i druge osobe, odnosno objekta. Prve ih je definisao Freud, navodeći da je „objekt“ bilo šta na što dijete usmjerava svoje nagone, u cilju zadovoljavanja istih (Freud, 1914). Teorijom objektnih odnosa bavio se i niz drugih psihoanalitičara kao što su Klein, Kernberg i Kohut.

Za početno oblikovanje teorije afektivne vezanosti zaslužan je Bolwby. Ova teorija bavi se proučavanjem afektivne vezanosti, prije svega djeteta za roditelje, te načinima na koje ono utiče na kasniji razvoj. U istraživanjima sprovedenim na ovu temu, identifikovane su tri opće šeme afektivne vezanosti:

- *sigurna šema* – dijete reaguje lako na osobu koja mu pruža njegu i sposobno je da nastavi eksploratorne aktivnosti;
- *anksiozno-ambivalentna šema* – dijete opaža osobu koja mu pruža njegu kao nekonzistentnu i postaje anksiozno;
- *šema izbjegavanja* – dijete odbacuje ili ignoriše njegu koju mu pruža odrasla osoba (Vidanović i sur. 2006.).

Pri tome, svaka od šema ima karakterističan uticaj na kasniji razvoj. Tako djeca sa nesigurnim šemama afektivnog vezivanja manje vremena provode istražujući, zbog čega stiču manje podataka o svijetu oko sebe. Dakle, iskustva koje dijete stekne u najranijem detinjstvu u odnosu sa roditeljem, prvenstveno majkom, od presudnog su značaja za formiranje odrasle ličnosti. U zavisnosti od majčine dostupnosti i osetljivosti za njegove potrebe, dijete stvara sliku o sebi kao o biću manje ili veće vrednosti i sliku o majci koja je dostupna ili nije u situacijama kada mu je potrebna.

Ono što je od posebnog značaja za porodične odnose, posebno one na relaciji dijete – roditelj, je roditeljski odgojni stil. Naime, različiti roditeljski odgojni stilovi različito utiču na djetetov razvoj. Istraživanja pokazuju da postoje dvije temeljne dimenzije roditeljskog ponašanja prema djeci:

1. emocionalnost,
2. kontrola (Darling & Steinberg, 1993; Peterson i Rollins, 1987).

Dimenzija emocionalnosti odnosi se na emocije koje roditelj doživljava i izražava u odnosu s djetetom. To je bipolarna dimenzija. Na jednom kraju dimenzije je emocionalna toplina, a na drugom emocionalna hladnoća (Vander-Zanden, 1993). Emocionalno topli roditelji prihvataju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, pažnju i brigu. Između takvih emocionalnog toplih roditelja i njihove djece postoji međusobna bliskost i prihvatanje. Takvi roditelji djeci objašnjavaju postupke, hvale ih i ohrabruju. Emocionalno hladni roditelji zanemaruju i odbacuju svoje dijete, često ga kritikuju i kažnjavaju.

Dimenzija kontrole odnosi se na ona ponašanja koja roditelji koriste u interakciji s djecom kako bi mijenjali njihova ponašanja i unutrašnja stanja (Peterson & Rollins, 1987). Ona se odnosi na postupke čvrste i slabe kontrole djetetovog ponašanja. I ova dimenzija je bipolarna. Roditelji s čvrstom kontrolom strogo reaguju, kontrolišu djetetovo ponašanje i paze da se ono pridržava pravila koja su postavili. Prejaka kontrola može dovesti do zavisnosti, submisivnog ponašanja, smanjene motivacije ili potisnute hostilnosti. Roditelji sa slabom kontrolom postavljaju malo pravila, manje nadgledaju djetetovo ponašanje, odnosno daju mu puno slobode, što može dovesti do agresivnog ponašanja.

Kombinacijom ovih dimenzija, koje odražavaju roditeljske stavove prema djetetu, te emocionalnu klimu unutar porodice, roditeljski odgojni stilovi mogu se podijeliti u četiri kategorije:

- Autoritarni odgojni stil:

Ovaj odgojni stil je strog i krut, te je kombinacija emocionalne hladnoće i čvrste kontrole. Roditelji sa ovim odgojnim stilom pred dijete postavljaju velike zahtjeve, pri čemu ne daju dovoljno topline i ljubavi. Glavni odgojni ciljevi autoritarnog stila su učenje samokontrole i poslušnosti autoritetu, a roditeljska uloga usmjerena je na postavljanje pravila i granica čije se nepoštivanje strogo kažnjava. Odnos roditelja i djeteta je u ovom slučaju određen nagradama i kaznama, a kao rezultat dijete osjeća strah, nepovjerenje, anksioznost. Djeca koja odrastaju u ovakvim porodicama pokazuju i veću agresivnost, te nizak prag tolerancije za frustraciju.

- Autoritativni odgojni stil:

Ovaj odgojni stil je demokratski, pa i dosljedan. On je kombinacija emocionalne topline i čvrste kontrole. To znači da roditelji postavljaju velike zahtjeve pred dijete, kao i u prethodnom stilu, ali pružaju puno topline, podrške i ljubavi. Glavni odgojni ciljevi autoritativnog odgojnog stila su podrška djetetovoj znatiželji, kreativnosti, sreća, motivacija, a odnos između djeteta i roditelja zasnovan je na demokratičnosti, uz otvorenu komunikaciju, a kontrola je usmjerena na djetetova nepoželjna ponašanja, a ne djetetovu ličnost. Djeca autoritativnih roditelja uglavnom pokazuju samopouzdanje, sigurnost u sebe, potreba za postignućima, visoki stepen samokontrole.

- Permisivan odgojni stil

Permisivni odgojni stil karakteriše visoka popustljivost. On je kombinacija emocionalne topline i slabe kontrole, pri čemu roditelji postavljaju male zahtjeve pred dijete, a pružaju mnogo ljubavi i topline. Zadovoljavanje djetetovih želja i zahtjeva je glavni odgojni cilj ovih roditelja, pri čemu odnos roditelj-dijete obiluje velikom slobodom i neovisnošću djeteta bez pravila, te velikoj emocionalnoj osjetljivosti roditelja za dijete. Djeca odgojena permisivnim stilom često pokazuju nesigurnost i nesnalaženje u granicama društveno prihvatljivog ponašanja što potiče impulzivnost i agresivno ponašanje u susretu s ograničenjima te pri neispunjavanju želja.

- Indiferentan odgojni stil

Glavna karakteristika indiferentnog odgojnog stila je zanemarivanje, izazvano kombinacijom emocionalne hladnoće i slabe kontrole. To znači da roditelji postavljaju male zahtjeve, što znači da nema kontrole, ali ne daju ni ljubav, podršku i toplinu djetetu. U ovom odgojnom stilu odgojnih ciljeva ustvari nema, jer su djeca emocionalno odbačena i zanemarena. Roditelji su zaokupljeni sobom, a odnos s djetetom zasnovan je na niskom nivou

interesa za dijete, neiskazivanju ljubavi i razumijevanja. Djeca odgojena indiferentnim odgojnim stilom pokazuju neposlušnost, neprijateljstvo, neprimjereno ponašanje u igri i socijalnim kontaktima, nisko samopoštovanje, problematična i delikventna ponašanja.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da su porodični odnosi, pogotovo odnos roditelj – dijete, od velikog značaja i za ispoljavanje agresivnosti u djetetu. Stoga se čini značajnim procijeniti uticaj percepcije tih odnosa na djetetove stavove o nasilju, ali i razliku u percepciji porodičnih odnosa između djece iz ruralnih i urbanih područja, kako se često smatra da su one pod uticajem sociodemografskih karakteristika.

1.2.2. Funkcija porodice

Porodica u osnovi nastaje kao društveno sankcionirana veza između muškarca i žene i njihove rođene ili posvojene djece (Golubović, 1981; prema Lacković-Grgin, 2005). Lacković-Grgin (2005) navodi kako sociolozi ističu sljedeće ključne funkcije porodice:

- reprodukcija vrste,
- normalno zadovoljenje spolnog nagona,
- zadovoljenje ekonomsko-kulturnih i etičkih obaveza među supružnicima, prema djeci i među braćom i sestrama.

Kao funkcije koje porodica treba da ispunjava u društvu mnogi autori spominju biološku, ekonomsku, zaštitničku, funkciju socijalizacije i odgojnu funkciju.

1.3. Dosadašnja istraživanja

O tome koliko ja agresivno ponašanje, odnosno vršnjačko nasilje, bitno za razvoj djeteta i njegovu kasniju psiho-fizičku dobrobit govori niz istraživanja. Naime, istraživanja rađena u školama, u kojima su uzorak činila djeca nasilnici i žrtve nasilja. Longitudinalne studije pokazuju da su nasilnici skloniji da pate od depresije, dok su žrtve sklonije anksioznim poremećajima (Swearer, Song, Cary, Eagle, Mickelson, 2001). I u studiji provedenoj na 2.342 srednjoškola objavljenoj 2007. u časopisu Američke akademije dječije i adolescentske psihijatrije (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry) pokazana je jasna veza

između nasilništva i depresije, pri čemu je 19% onih koji su bili nasilnici, odnosno pokazivali agresivno ponašanje, patilo od depresije (Harpaz, 2010).

Novija istraživanja pokazuju da postoji povezanost između rane agresije i deficita u regulaciji emocija, impulzivnosti i hiperaktivnosti, te razvoj jezika (Keenan, 2012.).

Također, rezultati pokazuju jasnu vezu između roditeljskih odgojnih stilova i djetetove agresivnosti. Tako roditeljski stilovi mogu djelovati i u svrhu smanjenja rizičnih ponašanja kod djece i mladih. Studije upućuju na to da roditelji koji više nadziru djecu, imaju djecu koja su manje sklona rizičnom ponašanju (Velder and Valt, 2002; Smal and Laster, 1994). Međutim, uticaj je moguć i u suprotnom smjeru. Katz i Gutman (1993) zaključuju da roditelji koji primjenjuju neprijateljske (hostilne) odgojne postupke u rješavanju konflikata imaju djecu koja pokazuju simptome antisocijalnog ponašanja (Borjali, 2001). Također, istraživanja u ovom polju ističu da odvajanje od roditelja i nekvalitetna komunikacija proizvode odnose u kojima djeca pokazuju depresiju i agresivno ponašanje (Marsh, 2001).

Pored odgojnih stilova, i dimenzije roditeljstva povezuju se sa pojavom agresivnog ponašanja. Naime, istraživanja pokazuju da prečvrsta kontrola djetetovog ponašanja može dovesti do zavisnosti, submisivnog ponašanja, do smanjenja motivacije za postignućem, te do potisnute hostilnosti. Također, fizički kažnjavana djeca pokazuju veći stepen sklonosti delikventnom i agresivnom ponašanju (Latrić, Torlak, 2008.).

S druge strane, preblaga kontrola za posljedicu može imati agresivno i nedosljedno ponašanje (Becker, 1964, prema Vander-Zanden, 1993).

2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2.1 Problem i predmet istraživanja

Osnovni predmet ovog istraživanja je procjena raznolikost stavova i znanja o nasilju među djecom i odraslima u urbanim i ruralnim područjima, te relacije između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju kod učenika petih razreda iz gradskih i prigradskih područja. U skladu s tim, problem istraživanja jeste utvrditi da li postoji i kakav je utjecaj percepcije porodičnih odnosa na stavove i znanja kod učenika petih razreda, u odnosu na njihovo mjesto stanovanja, te utvrditi stavove roditelja prema nasilju.

2.2 Cilj istraživanja

Osnovni cilj istraživanja je procijeniti raznolikost stavova i znanja o nasilju među djecom i odraslima u urbanim i ruralnim područjima, te utvrditi relacije između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju

Ovako definisano istraživanje i naučni i praktični cilj. Naučni cilj ogleda se u utvrđivanju relacija između spomenutih varijabli i donošenja zaključaka o njihovim međusobnim uticajima, a takva saznanja moguće je uporediti sa postojećim teorijama i istraživanjima, čime se daje doprinos istraživanju navedenog problema. Praktični cilj istraživanja ogleda se u mogućem korištenju dobivenih rezultata u svrhu rješavanja uočenih problema, ali i korištenju dobivenih rezultata u nekim budućim istraživanjima.

2.3 Zadaci istraživanja

Iz postavljenog cilja proizilaze sljedeći zadaci:

1. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika u stavovima i znanjima o nasilju između učenika V-ih razreda s obzirom na mjesto stanovanja.
2. Utvrditi da li postoji statistički značajna povezanost između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju kod učenika V-ih razreda.

3. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika u percepciji porodičnih između učenika V-ih razreda s obzirom na mjesto stanovanja.
4. Utvrditi kakvi su stavovi i znanja o nasilju roditelja učenika V-ih razreda iz urbanih i ruralnih područja.

2.4 Hipoteze istraživanja

Iz zadataka, proizilaze sljedeće hipoteze:

H1. Postoji statistički značajna razlika u stavovima i znanjima o nasilju između učenika V-ih razreda s obzirom na mjesto stanovanja.

H2. Postoji statistički značajna povezanost između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju kod učenika V-ih razreda.

H3. Postoji statistički značajna razlika u percepciji porodičnih odnosa između učenika V-ih razreda s obzirom na mjesto stanovanja.

2.5. Varijable istraživanja

U istraživanju su definisane sljedeće varijable:

- Zavisne varijable: percepcija porodičnih odnosa i stavovi i znanja o nasilju;
- Nezavisna varijabla : mjesto stanovanja (grad/prigradsko naselje).

2.6. Uzorak istraživanja

Istraživanjem će se obuhvatiti uzorak od 240 učenika (N=100) V-ih razreda iz osnovnih škola sa područja Grada Mostara, pri čemu će 124 učenika biti iz osnovnih škola iz urbanih područja, a 124 učenika iz osnovnih škola iz ruralnih područja. Prilikom provođenja istraživanja obratit će se pažnja na jednaku zastupljenost muških i ženskih ispitanika. Također, istraživanjem će se obuhvatiti i 240 roditelja učenika koji su dio istraživanja.

2.7. Metode, tehnike i instrumenti

U istraživanju će se koristiti sljedeće metode:

- Survey metoda, što je metoda prikupljanja podataka kroz postavljanje pitanja i odgovaranje na njih. Metoda je veoma praktična, jer omogućava primjenu raznih mjernih instrumenata i postupaka obrade podataka.
- Deskriptivna metoda, koja se sastoji u opisivanju psiholoških pojmova, omogućava upoređivanje, vrednovanje i interpretaciju prikupljenih podataka. Na taj način se mogu izvoditi zaključci o dobivenim podacima, odnosno rezultatima.
- Metoda teorijske analize, koja omogućava obogaćivanje naučnog saznanja. To se postiže pomoću analize teorije, pojmova, zakona, principa, kao i pomoću proučavanja literature.

Instrumenti koji će se koristiti u istraživanju su:

- Skala percepcije porodičnih odnosa zahvata osnovne dimenzije roditeljskog ponašanja prema djeci: Emocionalnost i Kontrola. Ova skala nastala je na osnovu četiri primjene na različitim uzorcima, a ova verzija namijenjena je učenicima od petog razreda osnovne škole do četvrtog razreda srednje škole. Sastoji se od 25 tvrdnji koje su pokazale najbolje psihometrijske kvalitete koje potvrđuju dvofaktorsku strukturu roditeljskog ponašanja. Od toga se 15 tvrdnji odnosi na procjenu Emocionalnosti, tj. emocija koje roditelji izražavaju u odnosu s djetetom, a 10 tvrdnji na procjenu Kontrole ponašanja od strane roditelja. Emocionalnost ukazuje na veću međusobnu bliskost i prihvatanje, a veći rezultat na skali kontrole ukazuje na veće kontrolisanje postupaka djeteta i povećano kritikovanje. Tvrdnje su napisane u obliku trostepene Likertove skale s obzirom na to koliko se pojedina tvrdnja odnosi na ispitanikovu majku, odnosno oca.
- Skala stavova prema međuvršnjačkom nasilju (Slaby, 1989.) namijenjena je učenicima od šestog do osmog razreda osnovne škole, ali će se za potrebe ovog istraživanja koristiti i na učenicima petih razreda. Njome se procjenjuje pasivna ili nasilna orijentacija, kao i znanje i vještine u nenasilnom rješavanju konflikata. Skala se sastoji od 12 tvrdnji u obliku četverostepene Likertove skale.

- Skala stavova prema nasilju (za odrasle) (Anderson i sur. 2006.) namijenjena je odraslima i procjenjuje stavove prema nasilju pomoću dva faktora: tjelesno kažnjavanje djece i nasilje među partnerima. Skala se sastoji od 20 tvrdnji u obliku petostepene Likertove skale.

2.8. Vremenski okvir istraživanja

Istraživanje će se provoditi u periodu novembar/decembar 2014. godine u osnovnim školama sa područja Grada Mostara.

2.9. Postupak

Istraživanje je, u novembru/decembru 2014. godine, provedeno grupno na časovima osnovnih škola sa područja Grada Mostar. Ispitanicima je, kako pismeno, tako i usmeno, naglašeno da se istraživanje provodi u svrhu izrade istraživanja, te da će dobiveni podaci biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe. Naglašeno je i da je ispunjavanje upitnika anonimno, uz potpuno poštivanje privatnosti ispitanika. Ukupno ispitivanje, odnosno prikupljanje podataka, u svakoj grupi trajalo je oko 30 minuta. Upitnici su bili uvezani, pri čemu je na prvoj stranici stajao sociodemografski upitnik sa kratkim informacijama o istraživanju, a zatim Skala stavova prema međuvršnjačkom nasilju, te Skala percepcije porodičnih odnosa. Primjer upitnika nalazi se u prilogima (prilog br 1.). Na početku svakog upitnika stajalo je detaljno uputstvo o načinu ispunjavanja, a ukoliko su se tokom rada pojavile nejasnoće ispitivač je pojedinačno pojašnjavao ispitanicima proces.

Upitnik za roditelje distribuiran je na redovnim roditeljskim sastancima, uz provođenje grupnog anketiranja, gdje je kako pismeno, tako i usmeno, naglašeno da se istraživanje provodi u svrhu izrade istraživanja, te da će dobiveni podaci biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe.

Nakon što je istraživanje provedeno, odnosno nakon što su prikupljeni podaci, isti su uneseni u bazu podataka programskog paketa za statističku obradu podataka (SPSS) koji je, uz primjenu adekvatnih statističkih postupaka, korišten za statističku obradu dobivenih podataka.

3. ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

3.1 Rezultati i interpretacija

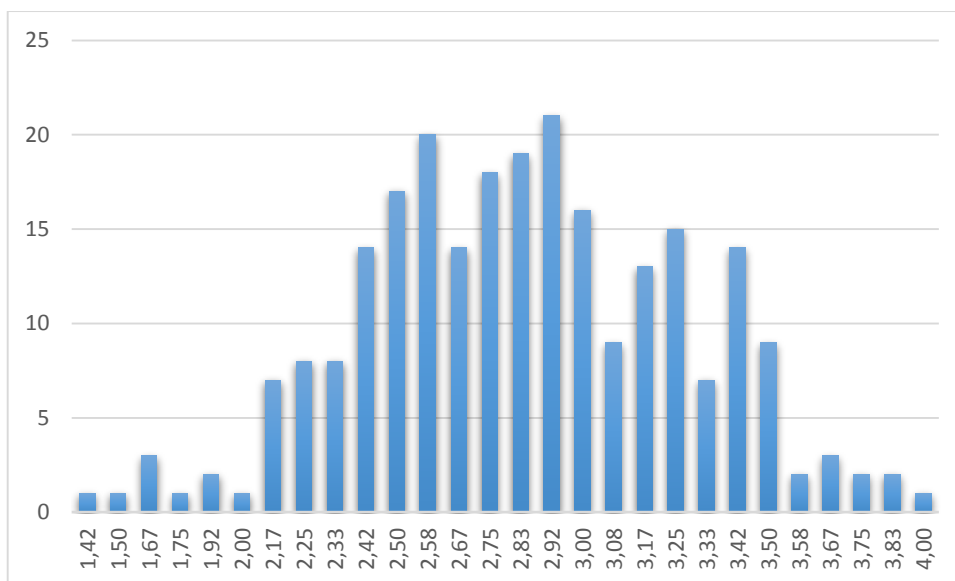
Prije osvrta na istraživačke probleme odnosno hipoteze, potrebno je razmotriti raspodjelu mjernih obilježja (zavisnih varijabli) odnosno testirati normalitet kako bi se odabrao prikladan statistički postupak. U Tablici 1. prikazani su rezultati Kolmogorov-Smirnova i Shapiro-Wilk testa te koeficijenti koji ukazuju na asimetričnosti i kurtičnost (spljoštenost distribucije).

Tablica 1. Testiranje normaliteta i prikaz obilježja distribucije rezultata na skali depresivnosti

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness	Kurtosis
	Statistik	df	Značajnost	Statistik	df	Značajnost		
Stavovi i znanje o nasilju	,053	240	,095	,988	240	,049	-,201	,234
Emocionalnost majke	,144	240	,000	,909	240	,000	-1,153	1,798
Emocionalnost oca	,122	240	,000	,939	240	,000	-,780	,065
Kontrola majke	,121	240	,000	,887	240	,000	1,560	4,985
Kontrola oca	,123	240	,000	,922	240	,000	1,014	1,098

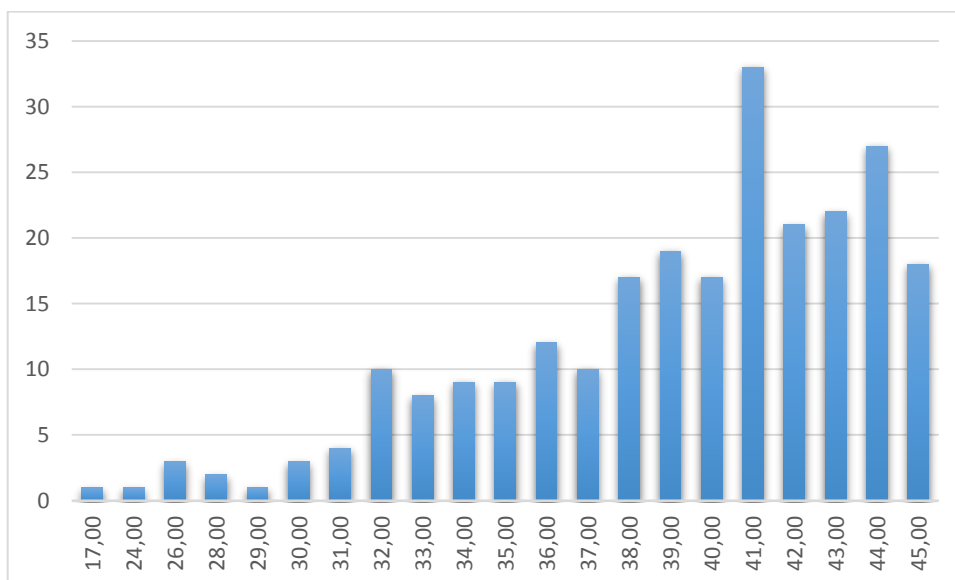
Vidljivo je da se raspodjela rezultata na skali stavova i znanja o nasilju ne razlikuje statistički značajno od normalne, odnosno Kolmogorov-Smirnovljev test statistički je neznačajan ($p > 0,05$) dok je Shapiro-Wilk na granici značajnosti ($p = 0,49$). Dobiveni rezultati testiranja normaliteta na ovoj skali ukazuju na prikladnost korištenja parametrijskih statističkih postupaka kada se radi o ovoj skali. Raspodjele rezultata na skalama percepcije porodičnih odnosa, odnosno percepcije emocionalnosti i kontrole majke i oca, razlikuju se statistički značajno od normalne. Koeficijenti vezani uz oblik skale pokazuju da se rezultati na skalama emocionalnosti raspodjeljuju negativno asimetrično, dok je raspodjela na skalama kontrole pozitivno asimetrična. Izgled raspodjela vidljiv je iz grafičkih prikaza.

Graf 1. Prikaz raspodjele rezultata na skali stavova i znanja o nasilju

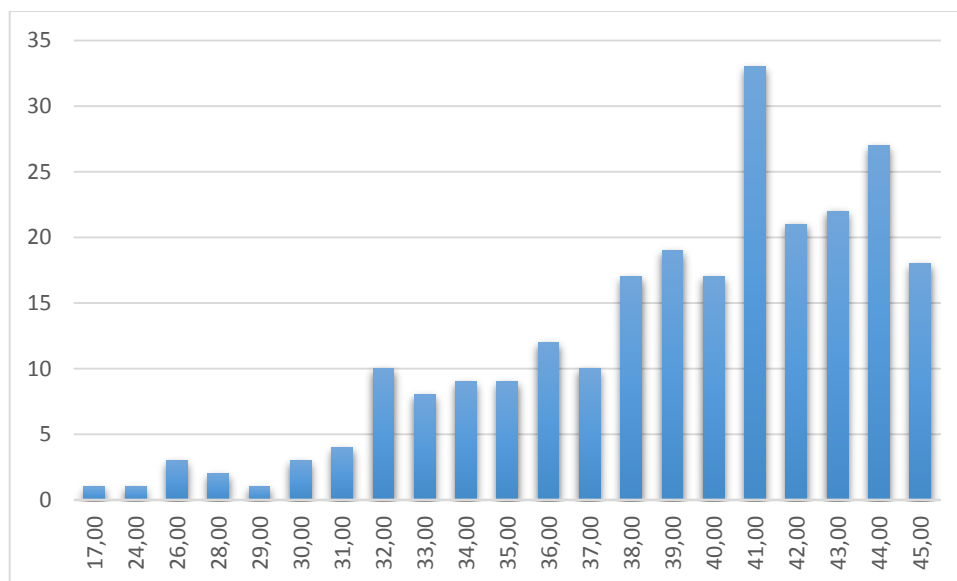
Kako je vidljivo iz grafičkog prikaza, distribucija rezultata na skali stavova i znanja o nasilju i vizualno se ne razlikuje statistički značajno od normalne.

Graf 2. Prikaz raspodjele rezultata na skali emocionalnost majke

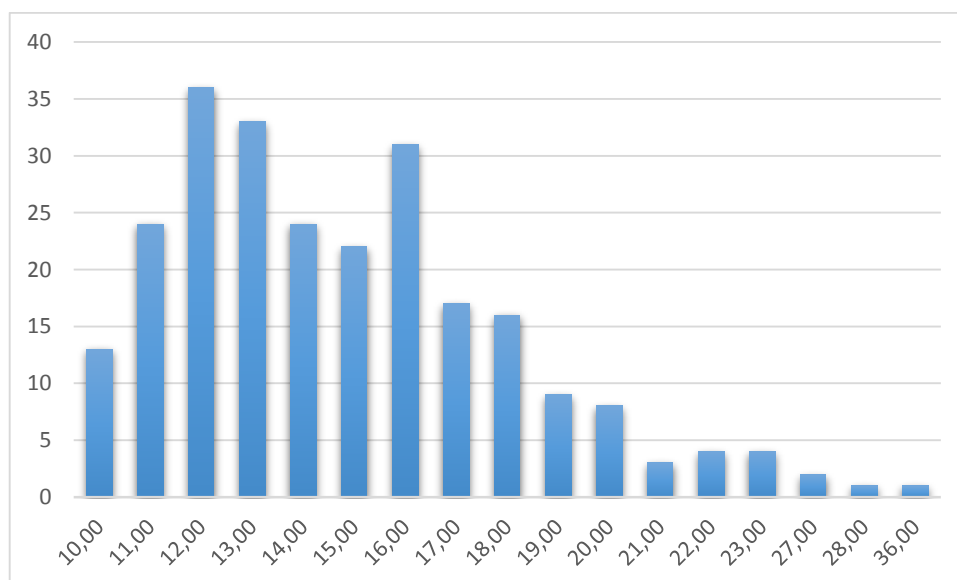
Raspodjele rezultata na skali emocionalnosti majke odstupaju od normalne distribucije, s tim da je raspodjela negativno asimetrična.

Graf 3. Prikaz raspodjele rezultata na skali emocionalnost oca

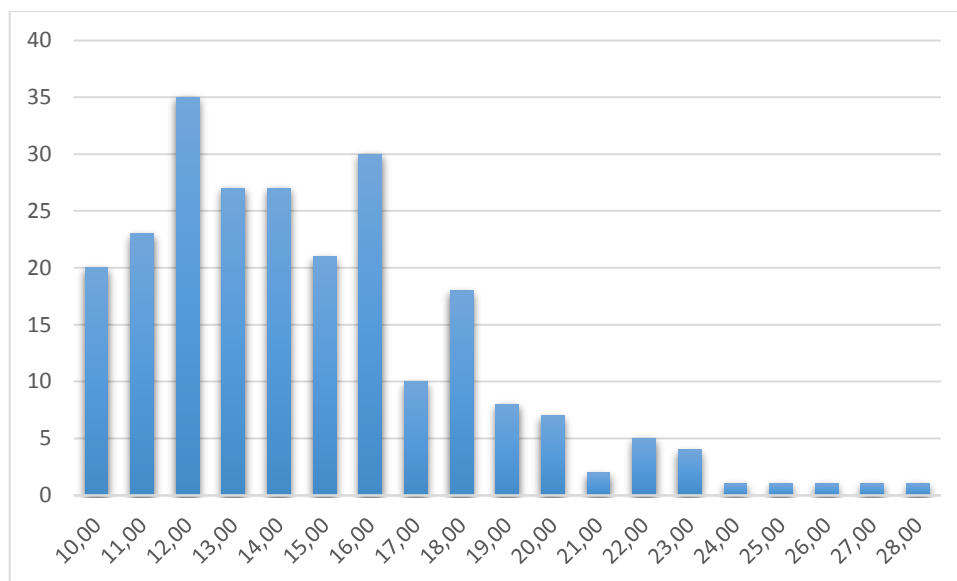
I na skali emocionalnosti oca raspodjela odstupa od normalne, odnosno negativno je asimetrična.

Graf 4. Prikaz raspodjele rezultata na skali kontrola majke

Raspodjele rezultata na skali kontrole majke je pozitivno asimetrična, odnosno odstupa od normalne.

Graf 5. Prikaz raspodjele rezultata na skali kontrola oca

Također, raspodjela rezultata na skali kontrole oca odstupa od normalne, te je kao i skala kontrole majke, pozitivno asimetrična.

Konačno, nužan korak prije provedbe statističkih postupaka odnosno odgovora na postavljene hipoteze, je utvrđivanje pouzdanosti korištenih mjernih skala, odnosno skale stavova i znanja o nasilju te subskala percepcije porodičnih odnosa. Pouzdanost navedenih skala, u obliku koeficijenta unutarnje koenzistencije (Cronbachov alpha koeficijent – α), prikazana je u Tablici 2.

Tablica 2. Pouzdanost unutarnje konzistencije korištenih skala

Obilježja operacionalizirana skalama	Broj tvrdnji (N)	Cronbachov alpha (α)
Stavovi i znanje o nasilju	12	0,58
Emocionalnost majke	15	0,729
Emocionalnost oca	15	0,699
Kontrola majke	10	0,59
Kontrola oca	10	0,704

Iako je pouzdanost nekih skala nešto niža, kao na skali stavova i znanja o nasilju i skali kontrole majke, i dalje možemo reći da su pouzdanosti zadovoljavajuće visoke i u skladu sa teorijskim očekivanjima.

Pored odgovaranja na istraživačke hipoteze, prikazane su i frekvencije odgovora na pojedinim skala. U Tablici 3. su vidljive frekvencije odgovora na skali stavova i znanja o nasilju za djecu.

Tablica 3. Frekvencije odgovora na skali stavova i znanja o nasilju

#	Stavka (%)	1 Ne slažem se nikako	2 Ne slažem se	3 Slažem se	4 U potpunosti se slažem
1.	Kada bi pobjegao/la od bitke bio/la bi kukavica.	35,1	18,1	20,6	26,2
2.	Najbolji način da se izbjegne bitka je da se odmah zaustavi problem koji je prouzrokovao.	5,2	4,4	28,2	62,1
3.	Svakoga ko neće da se tuče će izazivati još više.	29,0	18,5	23,8	28,6
4.	Ne moram se tući jer postoji i drugi načini da se riješim ljutnje.	6,0	2,8	19,8	71,4
5.	Uredu je udariti nekoga ako je on/a tebe prvi udario/la.	14,9	14,5	28,2	42,3
6.	Ako moji prijatelji hoće da idu negdje gdje će se možda desiti bitka, lako mi je reći da ne želim s njima.	16,1	12,5	30,2	41,1
7.	Ako me nečije ponašanje ljuti, obično to mogu riješiti bez bitke.	6,5	4,0	33,9	55,6
8.	Ako me drugi izazivaju ne mogu ih zaustaviti osim ako ih udarim.	40,3	29,4	15,3	14,9
	Ako me dijete u školi udari teže mi je prijaviti				

9.	to nastavniku ili drugom odraslom, nego im jednostavno vratiti udarac.	29,4	15,7	21,0	33,9
10.	Ako stvarno želim, mogu nekoga odgovoriti od toga da me udari.	16,5	18,1	36,7	28,6
11.	Moja porodica bi bila ljuta na mene kada bi se pobio/la sa drugim učenicom, bez obzira na razlog.	12,1	11,3	33,1	43,5
12.	Ako mene neko udari prvog/u, moja porodica bi rekla da mu/joj vratim.	23,8	17,7	22,2	36,3
13.	Obično mogu reći da mi nešto smeta ili me nervira.	5,6	9,3	38,3	46,8
14.	Kada mi nešto smeta ili me živcira, uradim nešto da se opustim.	13,3	7,3	33,5	46,0

Kako je vidljivo iz Tablice 3. učenici uglavnom pokazuju da posjeduju znanje o vršnjačkom nasilju. Međutim, više od polovine ispitanih smatra da „Svakoga ko neće da se tuče će izazivati još više“. Također, čak 70% učenika smatra da je uredu na nasilje odgovoriti nasiljem uz procjenu da bi porodica podržala takav vid nasilja (58%)., te većina (54%) teško prijavljuje nasilje nastavniku ili drugoj odrasloj osobi.

Također, kako bi se ispunio četvrti istraživački zadatak, odnosno uvidjeli stavovi roditelja prema nasilju, prikazane su i frekvencije odgovora na skali stavova prema nasilju za odrasle.

Tablica 4. Frekvencije odgovora skali stavova prema nasilju za odrasle.

%	1 = Uopće se ne slažem	2 = Ne slažem se	3 = Nit se slažem nit se ne slažem se	4 = Slažem se	5 = U potpunosti se slažem
1. Djecu treba fizički kazniti za izljeve ljutnje.	31,0	50,0	12,0	6,0	1,0
2. Fizičko kažnjavanje djeteta kada on/ona to zaslužuje, napraviti će od njega/nje odgovornu i	24,0	44,0	16,0	11,0	5,0

zrelu odraslu osobu.					
3. Uredu je da partner duži drugog ako ga/je uvrijedio ili ismijavao.	35,0	53,0	6,0	5,0	1,0
4. Šamaranje nestašne djece je najbolji način da se brzo prekinu nevolje/problemi.	44,0	40,0	6,0	10,0	0
5. Uredu je da partner ošamari drugog ako ga/je uvrijedio/la ili ismijavao/la.	45,0	42,0	8,0	5,0	0
6. Kada roditelj udari dijete kada ono namjerno uradi nešto loše, to služi djetetu kao dobra lekcija.	23,0	26,0	23,0	23,0	5,0
7. Djetetov uobičajeni neposluh treba kazniti fizički.	34,0	47,0	12,0	6,0	1,0
8. Uredu je da partner ošamari drugog ako je izazvan/a.	33,0	54,0	4,0	8,0	1,0
9. Partneri bi trebali riješiti neke stvari/probleme, čak i ako je potrebno nasilje.	35,0	52,0	5,0	8,0	0
10. Muškarac ne smije dopustiti ženi istu količinu slobode koju on ima.	36,0	42,0	9,0	11,0	2,0
11. Odrasla osoba trebala bi udarati dijete remenom ili šipkom jer je izbačeno iz škole/sa časa.	42,0	38,0	9,0	10,0	1,0
12. Mala djeca koja ne žele da slušaju trebala bi biti išibana.	37,0	45,0	8,0	10,0	0
13. Uredu je da partner davi drugog ako je taj udario dijete.	40,0	46,0	8,0	6,0	0
14. Uredu je prisiliti partnera na seks kada nisu spremni, sileći ih na to.	55,0	42,0	0	3,0	0
15. Uredu je da partner puca na drugog ako on/a koketira s drugima.	50,0	42,0	8,0	0	0
16. Kada učitelj/ica udari dijete kada ono namjerno radi nešto loše, to služi djetetu kao dobra lekcija.	49,0	36,0	9,0	6,0	0
17. Partner je prikladan za istresanje frustracija dana.	48,0	48,0	1,0	3,0	0
18. Uredu je da partner	62,0	32,0	2,0	3,0	1,0

upuca drugog ako je on/ona nevjeran/na.					
19. Uredu je prisiliti partnera na seks kada nije spreman/na, dajući mu/joj alkohol ili droge.	70,0	28,0	0	2,0	0
20. Dominantni partner treba zadržati kontrolu pomoću nasilja.	58,0	28,0	2,0	11,0	1,0

Kako je vidljivo iz tabele, većina roditelja ne smatra nasilje rješenjem problema. Međutim, 23% roditelja se slaže s tim da „Kada roditelj udari dijete kada ono namjerno uradi nešto loše, to služi djetetu kao dobra lekcija“, te jednak broj nije siguran da li se slaže s tvrdnjom.

4.2. Korelacije posmatranih obilježja

Prvi istraživački problem podrazumijevao je testiranje razlike u stavovima i znanju o nasilju učenika V-ih razreda s obzirom na mjesto stanovanja. S obzirom na dva oblika mjesta stanovanja (gradsko i prigradsko naselje), te na normalnu raspodjelu na skali stavova i znanja o nasilju, parametrijski t-test za nezavisne uzorke prikladan je statistički postupak. U Tablici 5. prikazani su rezultati na skali stavova i znanja o nasilju te rezultati testiranja razlike između gradske i prigradske djece odnosno učenika V-ih razreda.

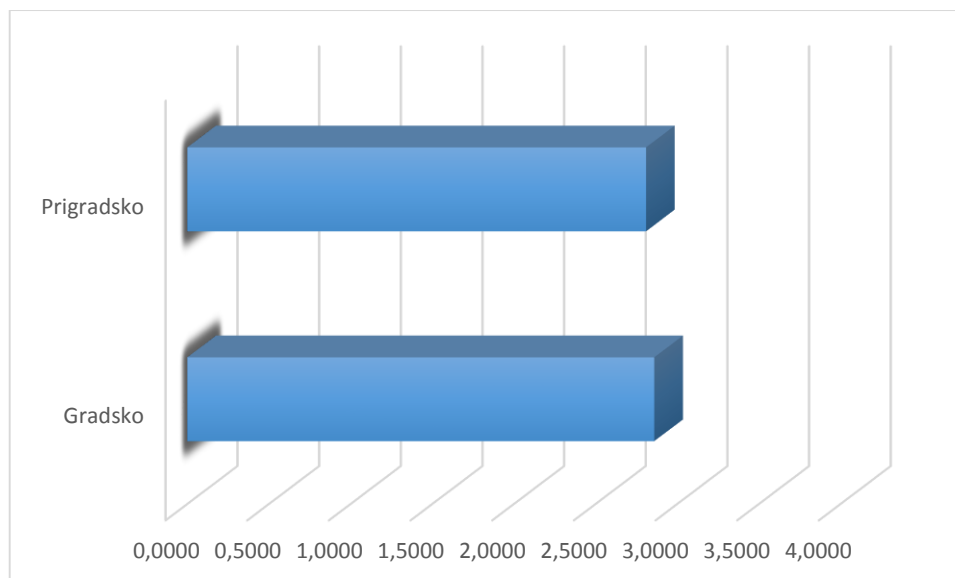
Tablica 5. Rezultati na skali stavova i znanja o nasilju te testiranje razlike između učenika V-ih razreda različitog mjesta stanovanja (t-test)

Mjesto stanovanja	N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	t- test	značajnost
Gradsko	124	2,86	,419	,888	,375
Prigradsko	124	2,81	,473		

Dobiven statistički neznačajan t-test ($t=0,888$; $p>0,05$) pokazuje da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i znanju o nasilju učenika iz gradskog ($M=2,86$) i prigradskog ($M=2,81$) naselja. Drugim riječima, njihovi stavovi i znanje o nasilju jednako je. Ovime nije potvrđena hipoteza o postojanju razlike (H_1). Prosječan stav i znanje dviju grupa učenika vidljiv je na grafičkom prikazu 6.

Graf 6. Prikaz izraženosti stavova i znanja o nasilju učenika iz gradskih i prigradskih naselja

Drugi istraživački problem vezuje se uz odnos stavova i znanja o nasilju s oblicima porodičnih odnosa. S obzirom na raspodjelu rezultata na subskalama porodičnih odnosa, proveden je neparemetrijski korelacijski postupak, odnosno u posmatranju navedenog odnosa korišten je Spearmanov koeficijent korelacije (Spearmanov r_s). U Tablici 6. prikazani s dobiveni koeficijenti korelacije.

Tablica 6. Povezanost stavova i znanja o nasilju s percepcijom obiteljskih odnosa (Spearmanov r_s)

		Emocionalnost majke	Emocionalnost oca	Kontrola majke	Kontrola oca
Stavovi i znanje o nasilju	Koeficijent korelacije	,221**	,240**	-,157*	-,166**
	Značajnost (p<0,5)	,000	,000	,013	,010
Emocionalnost majke	Koeficijent korelacije		,787**	-,302**	-,282**
	Značajnost (p<0,5)		,000	,000	,000
Emocionalnost oca	Koeficijent korelacije			-,329**	-,373**
	Značajnost (p<0,5)			,000	,000
Kontrola majke	Koeficijent korelacije				,771**
	Značajnost (p<0,5)				,000

*p<0,05, **p<0,01

Rezultati ukazuju na statistički značajan odnos stavova i znanja o nasilju i svih oblika porodičnih odnosa pri čemu su stavovi i znanje o nasilju pozitivno povezani s emocionalnosti majke i oca, a negativno s kontrolom majke i oca. Drugim riječima s izraženijom emocionalnosti majke ($r_s=0,221$, $p<0,01$) i oca ($r_s=0,240$, $p<0,01$) u prosjeku rastu stavovi i znanje o nasilju. S druge strane veća kontrola majke ($r_s=-0,157$, $p<0,01$) i oca ($r_s=0,166$, $p<0,01$) znači u prosjeku manje izražen stav i znanje o nasilju. Ovime je potvrđena očekivana povezanost, odnosno hipoteza o povezanosti percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju (H2).

U radu je na koncu posmatrana razlika u aspektima percepcije porodičnih odnosa učenika iz gradskog i prigradskog naselja. S obzirom na odstupanje rezultata na ovim skalama od normalne raspodjele, pri testiranju razlike korišten je neparametrijski statistički postupak, tačnije sume rangova (Wilcoxonov W-test, Mann-Whitneyevim U-test). Rezultati prosječne izraženosti u obliku prosječnog ranga (PR) te rezultati testiranja su prikazani u Tablici 7.

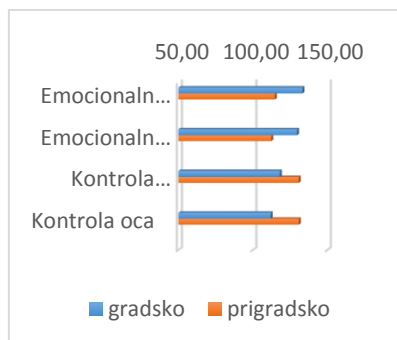
Tablica 7. Rezultati na skalama percepcije obiteljskih odnosa te testiranje razlike između učenika V-ih razreda gradskog i prigradskog naselja (test sume rangova)

Percepcija obiteljskih odnosa	Mjesto stanovanja	Prosječan rang (PR)	Suma rangova	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Značajnost ($p<0,05$)
Emocionalnost majke	Gradsko	133,30	16396,50	6481,500	14231,500	2,046	0,041
	Prigradsko	114,77	14231,50				
Emocionalnost oca	Gradsko	129,71	15565,00	6215,000	13596,000	1,937	0,053
	Prigradsko	112,36	13596,00				
Kontrola majke	Gradsko	118,18	14654,00	6904,000	14654,000	1,395	0,163
	Prigradsko	130,82	16222,00				
Kontrola oca	Gradsko	111,97	13436,50	6176,500	13436,500	-2,111	0,035
	Prigradsko	130,87	15966,50				

Iz rezultata je vidljivo postojanje statistički značajne razlike u percepciji emocionalnosti majke i percepciji kontrole oca učenika iz gradskih i prigradskih naselja ($p<0,05$), pri čemu bi se moglo govoriti o graničnoj značajnosti kada je u pitanju emocionalnost oca ($p=0,05$). Drugim riječima, djeca iz gradskih naselja u većoj mjeri percipiraju emocionalnost majke u odnosu na djecu prigradskih naselja ($z= 2,046$, $p<0,05$), te izvještavaju o prosječno nižoj kontroli oca ($z= 2,111$, $p<0,05$). Ukoliko bi se spomenuti dobiveni granični nivo značajnosti posmatrao, moglo bi se reći da djeca gradskih naselja

percipiraju izraženiju emocionalnost oca od djece prigradskih naselja ($z= 1,936, p=0,05$). Iako bi se temeljem prosječnih rezultata mogla slutiti i razlika u percepciji kontrole majke, temeljem rezultata ovog istraživanja ne može se suditi o statistički značajnoj razlici. U grafičkom prikazu 7. vidljive su spomenute razlike.

Graf 7. Prikaz prosječne izraženosti percepcije aspekata obiteljskih odnosa učenika iz gradskog i prigradskog naselja

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem nastojale su se ispitati relacije između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju među učenicima petih razreda iz urbanih i ruralnih područja, odnosno procijeniti raznolikosti stavova i znanja o nasilju među djecom i odraslima u urbanim i ruralnim područjima. Agresivnost, odnosno nasilno ponašanje, kod djece školske dobi je tema koja u novije vrijeme zahtjeva sve veću pažnju struke i javnosti. Također, razlike među djecom s obzirom na mjesto stanovanja mogu biti od posebnog značaja za praktične aktivnosti. Naime, neophodno je pružiti jednake obrazovne i odgojne prilike djeci bez obzira na mjesto stanovanja, što u Bosni i Hercegovini zbog ekonomskih, socijalnih, pa i društvenih razloga, često nije slučaj.

Moglo bi se reći da se u istraživanju potvrdila prvobitna pretpostavka o postojanju povezanosti između percepcije porodičnih odnosa i stavova i znanja o nasilju među učenicima petih razreda iz urbanih i ruralnih područja.

Ohrabrujući je podatak da ne postoji statistički značajna razlika između učenika iz gradskih i prigradskih područja kada su u pitanju stavovi i znanja o nasilju. To znači da učenici pokazuju jednak nivo znanja kada je u pitanju nasilje. Međutim, bez obzira na mjesto stanovanja, čak 70% učenika smatra da je uredu na nasilje odgovoriti nasiljem uz procjenu da bi porodica podržala takav vid nasilja (58%), te većina (54%) teško prijavljuje nasilje nastavniku ili drugoj odrasloj osobi.

Takvi podaci u skladu su sa pronađenom statistički značajnom povezanošću između stavova i znanja o nasilju i percepciji porodičnih odnosa. Dakle, način na koji dijete, odnosno učenik/ca, percipira vlastitu porodicu i unutarporodične odnosi utiče na znanja i stavove koje ono ima prema nasilju. Pri tome, s izraženijom emocionalnosti majke i oca u prosjeku rastu stavovi i znanje o nasilju. S druge strane veća kontrola majke i oca znači u prosjeku manje izražen stav i znanje o nasilju.

Također, ovakvi podaci ukazuju na potrebu uspostavljanja efikasnog sistema komunikacije između roditelja, škole, odnosno nastavnog osoblja, i djeteta. Naime, ukoliko djeca smatraju da porodica podržava međuvršnjačko nasilje, a istovremeno teško prijavljuju nasilje odraslim osobama iz svoje okoline, postaje jako teško izaći iz začaranog kruga vršnjačkog nasilja, bez obzira na to da li se radi o nasilniku ili žrtvi.

Istraživanje je pokazalo i da postoji statistički značajna razlika između učenika iz V-ih razreda iz gradskih i prigradskih područja kada je u pitanju percepcija porodičnih odnosa. Pri tome, djeca iz gradskih naselja u većoj mjeri percipiraju emocionalnost majke u odnosu na djecu prigradskih naselja te izvještavaju o prosječno nižoj kontroli oca. Uzme li se u obzir i dobivena nesigurnost roditelja kada je u u pitanju fizičko kažnjavanje djece, bez obzira na mjesto stanovanja, čini se značajnim provoditi programe prevencije vršnjačkog nasilja koji će raditi, ne samo na edukaciji djece, nego i roditelja o vršnjačkom nasilju, a posebno uložiti u kojoj porodica ima u pojavi istog. Pri tome, neizostavna je i škola, odnosno nastavno osoblje. Obuhvatanjem ovih ključnih aktera uspostavlja se trijada „roditelj-dijete-učitelj“ koja je od ogromnog značaja za razvoj djece. Naime, uspostavljanje efikasne trijade „roditelj-dijete-učitelj“ omogućava sveobuhvatnije bavljenje problemom vršnjačkog nasilja, ali i sveobuhvatnije praćenje cjelokupnog djetetovog razvoja, ostvarivanje njegovih potencijala, prevenciju ispoljavanja neprihvatljivih oblika ponašanja i razvoja pozitivnih stavova prema učenju i školi.

6. Literatura

Alink LRA, Mesman J, Van Zeijil J, Stolk MN, Juffer F, Koot HM, Bakermans-Kranenburg MJ, Van IJzendoorn MH. (2006). The early childhood aggression curve: Development of physical aggression in 10- to 50-month-old children, *Child Development* 77(4):954-966.

Beck, R. C. (2003). *Motivacija : teorija i načela*, Naklada Slap, Jastrebarsko.

Borjali, A. (2001). *Adolescent Character Development (Emphasized on Parenting Styles)*, (Varay-eDanesh publications) Teheran

Côté S, Vaillancourt T, Leblanc JC, Nagin DS, Tremblay RE. (2006). The development of physical aggression from toddlerhood to pre-adolescence: A nation wide longitudinal study of Canadian children, *Journal of Abnormal Child Psychology* 34(1):68-82.

Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model, *Psychology Bulletin*, 113 (3), 487 – 496.

In fondacija (2012). *Istraživanje o iskustvima mladih u Bosni i Hercegovini vezanim za različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu*, Infondacija - fondacijaza unapređenje socijalne inkluzije djece i mladih u BiH.

Jacobsen V, Fursman L, Bryant J, Claridge M, Jensen B. (2004). *Theories of the Family and Policy*, New Zealand Treasury Working Paper 04/02

Keenan, K. (2012.) *Development of Physical Aggression from Early Childhood to Adulthood*, PhD University of Chicago, USA

Kregar J, Polšek D, Ravlić S. (2005). *Uvod u sociologiju*, Pravni fakultet, Zagreb.

Lacković – Grgin, K. (2005). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Lacković – Grgin, K. (1982). *Problemi istraživanja utjecaja otvorenih oblika roditeljskog ponašanja na socijalizaciju djece*. Primijenjena psihologija.

Lacković – Grgin, K. (1982). Roditeljski stil rukovođenja i socijalno ponašanje učenika, sažetak doktorskog rada. Primijenjena psihologija.

Lastrić G. Torlak B.(2008). Povezanost fizičkog kažnjavanja i dječije agresivnosti, Medicinski Glasnik, Volume 5.

Miljković, D. (2011.). Dobra obitelj – važan uvjet životnoga zadovoljstva, Medix, XVII (94/95): 104-106.

Maccoby, E.E. (1980). Social development, New York: Harcourt Brace

NICHD Early Child Care Research Network (2004). Trajectories of physical aggression from toddlerhood to middle school: predictors, correlates, and outcomes, SRCD Monographs 69(4, 278): 1-146.

Peterson GW, Rollins B.C. (1987). Parent – child socialization, In M.B. Sussman & S.U. Steinmetz (Eds.), Handbook of marriage and the family (pp. 471 – 507). New York: Plenum

Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja, Ljetopis socijalnog rada, 18 (3), 497-526.

Small SA dna Luster T (1994). Social information processing factors in reactive and proactive Aggression in children, spear groups, Journal of Personality and Social Psychology 82 835 – 848.

Swearer SM, Song SY, Cary PT, Eagle JW, Mickelson WT. (2001). Psychosocial Correlates in Bullying and Victimization: The Relationship Between Depression, Anxiety, and Bully/Victim Status, Journal of Emotional Abuse, Vol 2, Issue 2-3. 95-121

Tremblay RE, Japel C, Pérusse D, McDuff P, Boivin M, Zoccolillo M, Montplaisir J. (1999). The search for the age of “onset” of physical aggression: Rousseau and Bandura revisited, Criminal Behavior and Mental Health 9(1):8-23.

Unicef, Ured za Hrvatsku (2005). Kako zaustaviti bullying – Priručnik za roditelje; Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2004). Nasilje nad djecom.

Vander – Zanden, J.W. (1993). Human development (5th ed.). New York: McGraw – Hill. 33.

Vidanović S, Todorović J, Hedrih V. (2006). Porodica i posao: izazovi i mogućnosti, Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet, Grupa za psihologiju

Wilder EI, Watt TT. (2002). Risky parental behavior and adolescent sexual, Activity at Firest Coitus Milbank Quarterly 80 481 – 524.

Zečević, I. (2010). Priručnik: Program prevencije vršnjačkog nasilja, UG "Zdravo da ste", Banja Luka.

Žužul, M. (1989). Agresivno ponašanje – Psihologijska analiza, Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb.

PRILOG 1

Istraživanje „Procjena raznolikost stavova i znanja o nasilju među djecom i odraslima u urbanim i ruralnim područjima“ provodi se u okviru projekta “Program prevencije vršnjaškog nasilja i upravljanja konfliktima u prigradskim naseljima Mostara” kojeg finansira In fondacija – Fondacija za unaprjeđenje socijalne inkluzije djece i mladih u BiH, a implementira Udruženje mladih psihologa.

- Upitnici za djecu -

STAVOVI PREMA MEĐUVRŠNJAČKOM NASILJU (6-8)

Upute: Odaberite odgovarajući odgovor za svaku stavku u nastavku.

#	Stavka	1 Ne slažem se nikako	2 Ne slažem se	3 Slažem se	4 U potpunosti se slažem
1.	Kada bi pobjegao/la od bitke bio/la bi kukavica.				
2.	Najbolji način da se izbjegne bitka je da se odmah zaustavi problem koji je prouzrokovao.				
3.	Svakoga ko neće da se tuče će izazivati još više.				
4.	Ne moram se tući jer postoji i drugi načini da se riješim ljutnje.				
5.	Uredu je udariti nekoga ako je on/a tebe prvi udario/la.				
6.	Ako moji prijatelji hoće da idu negdje gdje će se možda desiti bitka, lako mi je reći da ne želim s njima.				
7.	Ako me nečije ponašanje ljuti, obično to mogu riješiti bez bitke.				
8.	Ako me drugi izazivaju ne mogu ih zaustaviti osim ako ih udarim.				
9.	Ako me dijete u školi udari teže mi je prijaviti to nastavniku ili drugom odraslom, nego im jednostavno vratiti udarac.				
10.	Ako stvarno želim, mogu nekoga odgovoriti od toga da me udari.				
11.	Moja porodica bi bila ljuta na mene kada bi se pobio/la sa drugim učenikom, bez obzira na razlog.				
12.	Ako mene neko udari prvog/u, moja porodica bi rekla da mu/ino vratim				

13.	Obično mogu reći da mi nešto smeta ili me nervira.				
14.	Kada mi nešto smeta ili me živcira, uradim nešto da se opustim.				

Skala percepcije porodičnih odnosa

U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju različite odnose između djece i njihovih roditelja. Tvoj zadatak je da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju i s desne strane zaokružiš broj ispod odgovora koji najbolje opisuje tvoj odnos s majkom i zatim tvoj odnos s ocem.

Npr. ako ono što je napisano u rečenici ne vrijedi za tvoj odnos s majkom ili ocem zaokružit ćeš **broj 1** koji

	Moja majka	Moj otac
--	-------------------	-----------------

predstavlja odgovor „NETAČNO“, ako se samo djelomično odnosi na tvoj odnos s majkom ili ocem zaokružit ćeš **broj 2** koji predstavlja odgovor „DJELOMIČNO TAČNO“. Ako ono što je napisano u rečenici jako dobro opisuje tvoju majku/oca ili tvoj odnos s njima zaokružit ćeš **broj 3** što znači „POTPUNO TAČNO“.

Pažljivo pročitaj svaku tvrdnju i zaokruži odgovarajući broj. U ovom upitniku nema tačnih i pogrešnih odgovora.

	Netacno	Djelomicno tačno	Tacno	Netacno	Djelomicno tačno	Tacno
1. Ne izvini mi se kada nepravedno postupi prema meni	1	2	3	1	2	3
2. Često se dere na mene.	1	2	3	1	2	3
3. Ne pokazuje mi da me voli.	1	2	3	1	2	3
4. Pruža mi sigurnost.	1	2	3	1	2	3
5. Utješi me kada sam tužan/na.	1	2	3	1	2	3
6. Potiče me da pričam o stvarima koje su meni važne.	1	2	3	1	2	3
7. Prihvata moje greške.	1	2	3	1	2	3
8. Imam osjećaj kao da me ne primjećuje.	1	2	3	1	2	3
9. Nije uz mene kada mi je potreban/na.	1	2	3	1	2	3
10. Mogu pričati s njom/njim i o intimnim stvarima.	1	2	3	1	2	3
11. Često kaže da nema vremena da razgovara sa mnom.	1	2	3	1	2	3
12. Ohrabruje me da uspijem u drugim aktivnostima izvan škole.	1	2	3	1	2	3
13. Često mi „drži predavanja“ kako se trebam ponašati.	1	2	3	1	2	3
14. Ja i moja majka/otac imamo iskren odnos.	1	2	3	1	2	3
15. Ne zanima ga/je koje probleme imam.	1	2	3	1	2	3
16. Omalovaža me kada uradim nešto pogrešno.	1	2	3	1	2	3
17. Previše me kritikuje.	1	2	3	1	2	3
18. Stalno me ispituje.	1	2	3	1	2	3

19. Ismijava me pred drugima.	1	2	3	1	2	3
20. Prijeti da će mi nešto uraditi.	1	2	3	1	2	3
21. Kada pogriješim kažnjava me šutnjom.	1	2	3	1	2	3
22. Rijetko me poljubi.	1	2	3	1	2	3
23. Rijetko mi se smiješi.	1	2	3	1	2	3
24. Često me ucjenjuje ako se ne držim njenih/njegovih pravila ponašanja.	1	2	3	1	2	3
25. Upoređuje me s drugom djecom.	1	2	3	1	2	3

Skala stavova prema nasilju

Molimo navedite u kojoj mjeri se slažete ili ne slažete sa sljedećim tvrdnjama. Napišite broj koji odgovara vašem nivou slaganja ili neslaganja u praznu liniju ispred svake stavke.

1 = Uopće se ne slažem

2 = Ne slažem se

3 = Nit se slažem nit se ne slažem se

4 = Slažem se

5 = U potpunosti se slažem

1. Djecu treba fizički kazniti za izljeve ljutnje.	
2. Fizičko kažnjavanje djeteta kada on/ona to zaslužuje, napraviti će od njega/nje odgovornu i zrelu odraslu osobu.	
3. Uredu je da partner duši drugog ako ga/je uvrijedio ili ismijavao.	
4. Šamaranje nestašne djece je najbolji način da se brzo prekinu nevolje/problemi.	
5. Uredu je da partner ošamari drugog ako ga/je uvrijedio/la ili ismijavao/la.	
6. Kada roditelj udari dijete kada ono namjerno uradi nešto loše, to služi djetetu kao dobra lekcija.	
7. Djetetov uobičajeni neposluh treba kazniti fizički.	
8. Uredu je da partner ošamari drugog ako je izazvan/a.	
9. Partneri bi trebali riješiti neke stvari/probleme, čak i ako je potrebno nasilje.	
10. Muškarac ne smije dopustiti ženi istu količinu slobode koju on ima.	
11. Odrasla osoba trebala bi udarati dijete remenom ili šipkom jer je izbačeno iz škole/sa časa.	
12. Mala djeca koja ne žele da slušaju trebala bi biti išibana.	
13. Uredu je da partner davi drugog ako je taj udario dijete.	
14. Uredu je prisiliti partnera na seks kada nisu spremni, sileći ih na to.	
15. Uredu je da partner puca na drugog ako on/a koketira s drugima.	
16. Kada učitelj/ica udari dijete kada ono	

namjerno radi nešto loše, to služi djetetu kao dobra lekcija.	
17. Partner je prikladan za istresanje frustracija dana.	
18. Uredu je da partner upuca drugog ako je on/ona nevjeran/na.	
19. Uredu je prisiliti partnera na seks kada nije spreman/na, dajući mu/joj alkohol ili droge.	
20. Dominantni partner treba zadržati kontrolu pomoću nasilja.	